

УДК 37.02.01/09

Ірина Нестайко

РОЗВИТОК ДИДАКТИЧНОЇ ІНІЦІАТИВИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ – ЗАПОРУКА ВИСОКОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

У статті розкрито роль, значення і завдання вчителя у сучасній школі, визначено специфіку роботи вчителя у школі, зосереджено увагу на проблемах дидактичної підготовки майбутніх вчителів, охарактеризовано шляхи підготовки студента до майбутньої професії за рахунок різноманітних форм організації занять у навчальному закладі, виокремлено один із нових методів навчання, яким є дискусія, проаналізовано види дискусій та розкрито їх роль у підготовці майбутнього учителя до роботи в школі, доведено ефективність педагогічної практики для підготовки майбутнього вчителя.

Ключові слова: *навчання, педагогічна практика, процес навчання, попереднє навчання, вчитель, школа, підготовка до майбутньої професії, активізація студентів, методи навчання, робота з учнями.*

Роль і завдання вчителя, а також специфіка роботи в школі була предметом зацікавленнь багатьох галузей науки, тому що як писав Й. В. Давід, «в жодній професії людина не має такого великого значення, як у вчительській професії» [7]. Професійні компетенції, а також особисті риси вчителя становлять основну умову ефективного педагогічного впливу, а також мають великий вплив на якість інтерперсональних відносин, рівень спілкування, і, врешті, на атмосферу в школі [7]. Правильна підготовка до професії вчителя повинна вести до набуття ним компетенцій, пов'язаних із вмінням розпізнавати потреби учня, а також вмінням співпрацювати в різноманітних міжлюдських ситуаціях. Особливу роль у цій сфері відіграють навчальні заклади і освітні системи для вчителів. Окрім академічних занять, безсумнівно, найбільше значення має студентська практика. Це своєрідне випробовування, на якому майбутній вчитель має можливість перевірити і впевнитися у своїх можливостях і відкрити слабкі сторони підготовки до майбутньої професії.

В рамках педагогічної практики студенти повинні отримати знання, які стосуються технології розумової праці дитини, збагатити свої інформаційні вміння і вдосконалити їх щодо вирішення складних шкільних ситуацій. Для того, щоб збільшити вміння використання студентами інформаційних технологій в дидактичному процесі, пропонується використовувати мультимедійні таблиці під час лекційних занять. Ще однією важливою підготовкою студента до майбутньої професії є ознайомлення

студентів із компетенціями, котрі дозволяють ефективно співпрацювати з недисциплінованим учнем під час занять, а також розв'язувати складні проблемні ситуації в школі [10].

Проблема дидактичних, методичних та виховних аспектів сучасної підготовки майбутнього вчителя знаходиться в центрі уваги багатьох зарубіжних науковців: В. Оконя, М. Гжегожевської, С. Фреймана, М. Фрейман, К. Крашевського та ін. Аналіз джерел дозволяє нам стверджувати, що проблема дидактичних, методичних та виховних аспектів сучасної підготовки майбутнього вчителя актуальна та багатогранна, що зумовлює необхідність її подальшої розробки, зокрема щодо методичного супроводу шкільної практики майбутнього фахівця.

Мета статті – зосередити увагу на проблемах дидактичної підготовки майбутніх вчителів та охарактеризувати шляхи підготовки студента до майбутньої професії.

Ефективність реалізації основних питань реформи в системі освіти безпосередньо залежить від якості роботи вчителів. Велике значення має їх обізнаність, прихильність і професіоналізм. Постійно змінні функції освіти і зростаючі завдання перед вчителями змушують звертати увагу на ефективну підготовку їх до навчально-виховної роботи в умовах перемінної реальності школи.

Проведені дослідження і шкільна практика показали, що про результати праці вчителя свідчить винесена з навчального закладу професійна підготовка. Виконання складних завдань, які стоять перед загальноосвітньою школою у сфері різноманітних галузей вимагає всесторонньої підготовки вчителів різних спеціальностей.

В даній статті ми намагаємось зосередитись на проблемах дидактичної підготовки майбутніх вчителів, яка становить один з основних чинників, що є найбільш вирішальним у якості дидактичних і виховних результатів роботи з учнями. У навчанні вчителів важливу роль відіграє предметна дидактика. Її метою є не лише озброєння студентів необхідними знаннями, але також формування у них відповідних вмінь практичного характеру, потрібних для виконання функції вчителя-вихователя, для розв'язання типових дидактично-виховних ситуацій у школі. Разом з тим, дуже важливим є те, щоб в кандидатів до учительської професії сформувати навик «почуття голоду знань», який буде не лише чинником впровадження нового змісту і методів навчання, а й буде впроваджувати ініціативу у передачі актуальних знань за допомогою найкраще дібраних до цієї мети інструментів [8].

На даний момент існує досить багато опрацювань стосовно всесторонньої активізації студентів в процесі навчання, однак надалі пересічний студент часто налаштований на відтворення змісту, інтенсивне, поняттєве його опанування, використання навіть не власних записів, які він зробив під час проведених лекцій в навчальному закладі. Одним з

головних завдань науково-дидактичних працівників є більш глибока підготовка студента до майбутньої професії за рахунок різноманітних форм організації занять у навчальному закладі. Серед таких форм найбільш ефективними є лекції і практичні заняття, лабораторні заняття, заняття з використанням методу проектів та ін. [8]. Йдеться про те, щоб організовані і проведені вправи дали учасникам максимальні знання і відповідні їм уміння й навички. Головним завданням таких занять є розвиток вмінь оперування інтегрованими дидактичними знаннями, розвиток вмінь здобуття нових технологій роботи і оперування ними, а також вдосконалення особистості студента і його професійної етики. Реалізація вище наведених завдань вимагає використання таких форм роботи, які б дозволяли включити всіх студентів в активну участь в них. Куруючись такою вимогою, на початку семестру слід ознайомити студентів із детально опрацьованою річною або семестровою програмою вправ, тематично пов'язаною з системою лекцій, де міститься вказівка на літературу.

На розмовні практичні вправи кожен студент повинен прийти добре підготовлений. З метою пристосування студентів до систематичної підготовки слід зобов'язати їх письмово опрацьовувати теми завдань на основі пропонованої літератури. При цьому студентам пропонується кілька джерел літератури, слід заохочувати їх до пошуку різноманітних підходів розв'язку поставленого завдання, закликати самостійно, творчо формулювати окремі положення, нагадуємо про необхідність створення власної концепції розв'язання завдань, а також побудови власної структури письмового чи усного висновку [5].

Рівень самостійності і активності учасників занять підсилюємо через підбір відповідних дидактичних стратегій, які виходять із відомої концепції В. Оконя, яка показує результати інтеграції чотирьох способів учіння і навчання: учіння через усвідомлення, відкриття, переживання і діяльність [9]. Таким чином слід позбутися монотонного вербалізму і одноманітності стилю роботи студентів, які вже звикли, як показує досвід, бути пасивними у сприйнятті інформації. У сфері дидактичної діяльності ці зусилля проявляються у доборі різноманітних стратегій навчання: емоційної, інформаційної, проблемної і оперативної. На особливу увагу заслуговує в нашій роботі проблемна і оперативна стратегії, оскільки вони є дуже важливими у методичному навчанні, оскільки створюють потребу і можливість єднання елементів спеціальних знань і психолого-педагогічних знань на користь формування в них вмінь використовувати їх у школі, що має велике значення. Слід також наголосити на тому, що кожен студент повинен не лише запам'ятовувати інформацію, а й розуміти її, вміти застосовувати в типових і проблемних ситуаціях. На заняттях слід використовувати не лише традиційні методи, а й інноваційні технології.

Однією з таких нових методів навчання є дискусія. Кожна дискусія,

котра повинна виконувати своє призначення, повинна бути добре підготовлена, повинен бути вступ до неї і постановка проблеми. Вступом до дискусії може бути розповідь ведучого, фільм, аудіозапис фрагменту лекції чи навчальних занять. Слід так добирати зміст, щоб він викликав в учасників бажання висловитися й інтерес до виконання вправ. Щоб дискусія принесла очікувані результати, ведучий повинен дотримуватися наступних правил:

- слідкувати за тим, щоб тема і мета дискусії були повністю зрозумілі;
- викликати зацікавлення обговорюваною темою;
- створити атмосферу, яка б сприяла щирим відповідям і повазі різних становищ;
- не допустити до монополізації дискусії особами, домінуючими в групі;
- контролювати перебіг дискусії, формулюючи правильні запитання;
- в ході дискусії підсумовувати і робити висновки, враховуючи відповіді дискутуюючих;
- заохочувати студентів робити записи, шляхом занотовування найважливіших аргументів на дошці [7].

Дуже цікавою і важливою на заняттях дидактики і професійних предметів різновидом дискусії є панельна дискусія, яка ще називається дискусією спостережень [5; 7; 8]. Вона полягає у тому, що визначена група студентів (як правило на засадах добровільності) висловлюється на тему, раніше визначену вчителем, пропонуючи різні точки зору. Решта студентів можуть задавати питання безпосередньо, усно чи письмово, спрямовуючи їх до відповідного члена дискусійної групи. Керуючий групою, яким найкраще призначити студента, коли дискусія є вільною, перериває у певний момент відповіді учасників дискутуючої групи, в той час включаються в роботу учасники, які сидять в аудиторії. Після їхніх відповідей, в подальшому перебігу даної проблеми, яка вже більш розвинена дискутують «панелівці» [8]. Після дискусії з вибраної теми керуючий робить підсумки дискусії, виокремлюючи найбільш важливі моменти. Якщо виникає потреба доповнює дискусію вчитель, який проводить заняття. Вкінці, як правило, учасники дискусійної групи отримують оцінки, які пропонує, під керівництвом ведучого заняття, вибрана група з двох осіб студентів.

Як показала практика, заняття із використанням «панельної дискусії» спонукають до активності всіх учасників процесу і дозволяють залучатися до неї майже кожної хвилини.

Цікавим різновидом дискусії є також «тиха дискусія», яка називається метапланом. Вона полягає у тому, що під час її тривання учасники (студенти) створюють плакат, який є графічним скороченням дискусії. Учасники дискусії замість того, щоб відповідати усно, записують

свої думки на картках відповідної форми і кольору у формі коротких пропозицій. Потім приєднують їх до аркуша, поміщеного на дошці [7; 8].

Однак слід зауважити, що заняття з використанням різних видів дискусій найбільш ефективними будуть в малих групах, де всі учасники або їх більшість має відповідні знання з теми, яка обговорюється в дискусії. Правильно організована дискусія дає студентів можливість застосувати свої знання, сприяє логічному мисленню, виробляє вміння висловлюватися на наукові теми, готуючи, що є дуже важливим, до активної участі в науковому житті.

Деякі з вправ на заняттях з дидактики і професійних предметів орієнтовані на самостійне розв'язання студентами завдань і самостійний розв'язок дидактичних проблем. З цією метою проводиться частина занять, яка реалізується, використовуючи ситуативний метод. Він полягає у введенні студентів у якусь складну дидактичну ситуацію, з меншою чи більшою кількістю інформації, з рекомендацією її розв'язку. Основою проведення занять цим методом є підготовлені ситуаційні описи, які стосуються переважно ситуацій із шкільної практики. Вони відносяться до важливих питань підготовки кандидатів до вчительської професії, наприклад: формулювання мети навчання, використання дидактичних методів і засобів, засобів контролю і оцінки результатів навчання.

Слід підкреслити, що крім аудиторних занять важливою формою інтенсифікації підготовки студентів до нелегкої дидактичної роботи є заняття, які полягають у самостійному проведенні пробних уроків в рамках предметно-методичної практики в середніх школах, гімназіях і профтехучилищах. Студенти під час практики мають можливість ознайомитися із загальною структурою організації школи, з роботою класного керівника, і, що найважливіше, самостійно проводити заняття під контролем вчителів, які виконують функцію опікунів [8].

З вищесказаного можна зробити висновок, що педагогічна практика займає високий рівень підготовки майбутніх учителів, тому слід робити спроби модернізації цієї форми занять для кращого їх застосування, для повнішої підготовки випускника до реалізації різноманітних шкільних завдань. Для перевірки правильності перебігу кожного етапу цієї форми занять, а також найповнішого використання їх багатоаспектних цінностей в професійній підготовці було запроваджено обов'язкове написання звітів з проведених пробних занять.

Першу частину звіту становить підготовка дидактичних занять. Дана підготовка передбачає написання конспекту уроку, лише ретельна підготовка полегшить написання конспекту і гарантує його правильність, і тим самим правильність проведених згодом уроків. Конспект, як основний елемент підготовки до уроку, надається для перевірки і оцінки вчителів школи, в якій проходить практика.

Наступний етап обговорюваної педагогічної практики становить

безпосереднє проведення пробного уроку. Пробні уроки становлять для студентів поле для випробовувань своїх сил. Дають можливість перевірити себе, оцінити вчителями і колегами, перевірити вже існуючі методичні знання, а також визначити власні досягнення, досвід чи ще існуючі недоліки. Це спонукає до усесторонньої інтроспекції.

Самооцінка після проведених уроків повинна бути в другій частині так званого звіту, яка має назву: «Важливе про хід дидактичних занять» [7]. Свої роздуми студенти повинні вписати в дві рубрики: досягнення і недоліки. Це є дуже важливим для підготовки майбутнього відповідального і творчого вчителя, який, турбуючись про високу якість своєї роботи, буде хотіти і вміти сам себе контролювати, оцінювати і вдосконалювати власну методичну діяльність і організаційну.

Виділення досягнень і недоліків не визначає повністю самооцінку, корегування застосованої методичної діяльності і пошуку кращого виходу із ситуації. Тому виділено третю частину звіту примітки, роздуми, пропозиції, в якій студенти повинні виокремити причини окремих недоліків і можливість їх подолання в майбутній практиці. Примітки студентів, які становлять результат самостійного аналізу перебігу і результатів уроку, є причиною до обговорення його із вчителем школи. Слід зауважити, що студенти, які роблять навіть ряд помилок, але в результаті самокритичної оцінки вміють їх виокремити і знайти можливість їх подолання, наступні пробні уроки проводять як правило краще.

Такі звіти із проведених пробних уроків, набір питань щодо власних спостережень, протоколи вправ, присвячених дискусіям над пропонованими групою заняттями становлять, як показав досвід, незамінну допомогу студентам в їхній подальшій практиці, в самостійній професійній діяльності, а особливо в перших кроках майбутньої роботи.

Таким чином, наведені пропозиції активізації студентів розглядаємо як дискусійні. Однак, слід зауважити, що навіть цих декілька рекомендацій, незважаючи на те, що вони не вичерпують всіх аспектів проблем дидактичних, можуть збагатити досвід осіб, котрі проводять заняття з різних предметів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bryzgalski P. Kilka refleksji na temat wychowania dowartości / P. Bryzgalski // Wychowawca. – 1999. – Nr 6. – S. 9–12.
2. Dziewiecki M. Wychowanie ku wartościom / Dziewiecki M. // Wychowawca. – 1998. – Nr 9. – S. 6–9.
3. Gołaszewska M. Istota i istnienie wartości / Gołaszewska M. – Warszawa : Wyd. PWN, 1990. – 48 s.
4. Grzegorzewska M. Znaczenie wychowawcze osobowości nauczyciela / Grzegorzewska M. // Warszawa, Chowania (1938). – 87 s.
5. Kraszewski K. (red.) Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela /

- Kraszewski K. – Warszawa : PWN, 1995. – 118 s.
6. Krzemiński W. Praktyki pedagogiczne ważnym ogniwem w procesie kształcenia nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej. Teoretyczne i praktyczne aspekty kształcenia nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej / Krzemiński W., B. Moraczewska. – Włocławek: Wydawca: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa we Włocławku. – 1995. – 143 s.
  7. Frejman M. Rola praktyk pedagogicznych w rozwijaniu inicjatywy metodycznej przyszłych nauczycieli techniki / Frejman M. // [w:] Problemy Studiów Nauczycielskich, z. 4. – Kraków : Wyd. Naukowe WSP, 1990.– 117 s.
  8. Frejman St. D., W poszukiwaniu efektywności ćwiczeń z dydaktyki techniki / Frejman St. D. // [w:] Formy i metody ćwiczeń dydaktyk przedmiotowych, pr. zb. pod red. M. Sinicy, Zielona Góra, 1999 . – Wyd. WSP. – 121 s.
  9. Okoń W. Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej / Okoń W. – Warszawa, 1988. – 164 s.
  10. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz.U z 2012 r., Nr 0, poz. 131).
  11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. RP 2009, nr 4, poz. 17).